

John H. Dunning (1927–2009)

Bár a barátok és ismerősök tudták, hogy a professzor nagy beteg, a hír mégis váratlanul érkezett: 2009 januárjában 81 éves korában elhunyt John Henry Dunning brit közgazda, a működőtőke-beruházások és a multinacionális vállalatok elemzésének egyik legjelesebb képviselője. Halála nemcsak a szoros értelemben vett tudományág, hanem az egész nemzetközi gazdaságtan nagy vesztesége, mivel korunk erősen integrálódott világgazdaságában Dunning szakterülete egyre inkább része a nemzetközi gazdaságtan főáramlatának. A multinacionális vállalatok elemzői sokat köszönhetnek Dunningnak. A tudományág művelői ma már természetesen könnyedséggel kezelik – külföldön és Magyarországon egyaránt – az ehhez kapcsolódó elemzés alapfogalmait. Ezek közül csak néhányat sorolunk fel az eklektikus (OLI) paradigma és annak részei: a tulajdonosi előnyök (*ownership advantages*), a telephelyi előnyök (*locational advantages*) és az internalizációs előnyök (*internalization advantages*); a beruházás fejlődési útja (*investment development path*). Hasonló természetességgel használjuk a beruházók motivációjának alaptípusait: helyi erőforrásokat kiaknázó (*resource seeking*), piacokra orientált (*market seeking*), hatékonyságnövelő (*efficiency seeking*) és stratégiai előnyöket kihasználó (*strategic asset seeking*) beruházások. Ennek a rendkívül gazdag elemzési hálózatnak két közös vonása van: valamennyi nagyvonalú és rugalmas keretet biztosít az elemző számára, és a bennük található fogalmakat Dunning fejlesztette ki vagy tökéletesítette.

Dunning 1927-ban született, baptista lelkész fiaként. 1945–1948 között a brit tengerészetenél szolgált alhadnagyként. Közgazdasági tanulmányait leszerelése után a híres University College of London falai között fejezte be. Fiatal kutatóként, 1952-ben arra kapott megbízást, hogy elemezze az amerikai beruházások hatását a befogadó brit gazdaságra – s ez eldöntötte szakosodását a működőtőke-beruházások és multinacionális vállalatok kérdéseire. Ebből a hároméves kutatásból származott az 1958-ban kiadott *American Investment in British Manufacturing Industry* című könyve (Dunning [1958]), amely implicit módon a későbbi dunningi paradigma számos elemét tartalmazta. Ezután Dunning élete végéig, több mint öt évtizeden át kutatásait a multinacionális vállalatok elemzésének szentelte, s vált e témakör egyik leghíresebb és legtermékenyebb művelőjévé. Több mint 40 könyvet és megszámlálhatatlanul sok cikket írt önállóan vagy társszerzőkkel.

A dunningi elméletek fokozatosan öntöttek formát. Az 1993-ban kiadott *Multinational Enterprises and the Global Economy* (Dunning [1993]) már a dunningi elmélet gyakorlatilag minden fontos elemét a mai formájában tartalmazza. Az empiria és az elmélet közötti hidak építésének fontos lökést adott, amikor 1976-ban Bertil Ohlin Dunningot hívta meg a gazdasági tevékenység térbeli allokációjáról szervezett Nobel-szimpoziumra, hogy ott a telephelykérdést a multinacionális vállalatok tevékenysége szempontjából vizsgálja meg (Dunning [1977]). Ebben az előadásban használta először Dunning az eklektikus paradigma kifejezést, megpróbálva kapcsolatot teremteni az általa egyébként bírált klasszikus Heckscher–Ohlin–Samuelson-féle kereskedelmi elmélet és a multinacionális vállalatok elmélete között. Ez egyben azt is bizonyítja, hogy Dunning nem a gazdasági elemzés margóján, hanem annak főáramlatában látta saját elméleteinek helyét.

Dunning különösen sok figyelmet fordított a multinacionális vállalatok és a nemzeti kormányok, illetve a nemzetközi gazdasági és politikai környezet kölcsönhatására. Tag-

ja volt annak az ENSZ főtitkára által 1973-ben létrehozott kimagasló személyekből álló szakértői csoportnak (*Group of Eminent Persons*), amely a multinacionális vállalatoknak a fejlődésre és a nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatását vizsgálta, és amely javaslatára az ENSZ létrehozta a világ első igazán nemzetközinek számító működőtökével foglalkozó elemző intézetét, a Transznacionális Vállalatok Központját (*United Nations Centre on Transnational Corporations*), amelynek Dunning egyik tanácsadója volt. Majd amikor a szervezet New Yorkból Genfbe tette át székhelyét – mint az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD) főosztálya (1993) –, követte a szerepkörében megváltozott ENSZ-részleget. A genfi évek különösen termékenyek voltak Dunning és az ENSZ kapcsolatában: Dunning volt mindvégig az UNCTAD *World Investment Reportjainak* a főtanácsadója, és – ezen sorok írója tanúsíthatja, hogy – ezt a szerepét rendkívül komolyan vette: gyakorlatilag minden vázlat és minden egyes fejezet jegyzetekkel és javaslatokkal sűrűn ellátva került vissza tőle. Valószínűleg senki más nem olvasta át évről évre szóról szóra a jelentést, csak Dunning. Emellett híven rendszerezői hírnevének – gyakorlatilag mindenről tudott, ami a multinacionális vállalatok elemzésében történt –, a javaslatok és megjegyzések tele voltak gazdag irodalmi hivatkozásokkal. E mellett Dunning töltötte be az UNCTAD folyóirata, a *Transnational Corporations* tanácsadói bizottságának elnöki tisztét. Bár nevében ez a pozíció egyfajta tiszteletbeli szerepre utal, Dunning végig nagy lelkesedéssel vetette bele magát a folyóirat szerkesztésébe, beleértve a kéziratok felkutatását és azok egy részének részletes recenzióját. Mindezt az aktivitást nagyban segítette, hogy Dunning 1987-től kezdődően fokozatosan csökkentette egyetemi kötelezettségeit, bár két egyetemen is (az egyesült királyságbeli Reading és az egyesült államokbeli Rutgers) emeritus professzor maradt.

Dunning elsősorban összegző és rendszerező elme volt, és sosem tagadta, hogy elméleti korábbi közgazdasági eredményekre épülnek (*Dunning–Corley* [1986]). A „tulajdonosi előnyök” Stephen Hymer amerikai marxista közgazdának a multinacionális vállalatok stratégiáját elemző és kritizáló megjegyzéseire (*Hymer* [1976]) épülnek, az internalizációs előnyök Ronald Coase brit mikroökonómus vállalatelméletére (Coase [2004/1937]), a telephelyi előnyök pedig a Dunning által egyébként bírált Heckscher–Ohlin–Samuelson-féle tételre (*Heckscher* [1919], *Ohlin* [1981/1933]), hogy csak néhány példát említsünk. Dunning elemző ereje abban rejlett, hogy ezeket a teljesen eltérő szakmai és politikai hátterű elméleteket koherens egésszé tudta ötvözni.

Dunning szakmai karrierje nagyrészt sikerekből és elismerésekből állt, ahogy ezt az életében kapott számos díszdoktori cím és egyéb kitüntetés bizonyítja. A fejlődés-gazdaságtan területén talán legnagyobb kitüntetésnek számító Raúl Prebisch-előadás megtartására például már 1994-ben meghívást kapott, időben megelőzve ezzel az őt későbbiekben követő Jagdish Bhagwatit, Dani Rodrikot és Joseph E. Stiglitzet. Ezek a sikerek egyszerre tulajdoníthatók Dunning szakmai eredményeinek és emberi tulajdonságainak. A professzort mindenki szerette és tisztelte. Mindenki szeretett vele együtt dolgozni, vitatkozni. Mások véleményét mindig nagyon tisztelte, és nagytudású, kulturált vitatkozó volt. Tevékenységét és elemzését nagy erkölcsi tartás jellemezte. A szakmai és gazdaságpolitikai elemzés végső értelme számára, hasonlóan az előtte tíz évvel elhunyt Raymond Vernonhoz, az volt, hogy a vizsgált jelenségek miként hatnak az egyszerű emberekre. Egyebek mellett ez a hozzáállás tette számára lehetővé, hogy túllépve az „angyal vagy ördög” leegyszerűsített képén, azt vizsgálja, hogy mikor és milyen körülmények között előnyösek vagy károsak a multinacionális vállalatok tevékenységei az emberek számára, és hogy mit tehetünk annak érdekében, hogy a körülmények a pozitív hatásokat erősítsék.

Dunning szakmai hatása a multinacionális vállalatok elemzésének művelőire hatalmas volt, és valószínűleg hosszú távon az is marad. Ha valaki az impakt faktorját szeretné

mérni, és a rá való összes hivatkozást kívánná összegyűjteni, a lista több kötetet töltene meg. Ha valaki a témáról ír, nem az a meglepetés, ha Dunningra hivatkozik, hanem az, ha nem hivatkozik rá. Valószínűleg ha valaki kellően konzervatív folyóiratszerkesztő, a Dunningra nem hivatkozó kéziratokat eleve vissza is dobná. Dunning egyedüli kudarcérzése abból származhat, hogy a nemzetközi gazdaságtan tankönyvei – még a Nobel-díjas szerzőkői is (lásd például *Krugman–Obstfeld* [2008]) – több évtizedes lemaradásról tanúságot téve, nagyrészt figyelmen kívül hagyták a multik elemzésében elért eredményeket, és a nemzetközi munkamegosztást mind a mai napig úgy tüntetik fel, mintha az döntő módon még mindig a nemzetközi kereskedelemre épülne. Ez két ok miatt meglepő: egyrészt a tények mást mutatnak. Az *UNCTAD* [2008] adatai szerint a multinacionális vállalatok leányvállalatainak exportja 2007-ben meghaladta az 5700 milliárd dollárt, amely a világ teljes kereskedelmi forgalmának (17 ezer milliárd) egyharmadát teszi ki. Ugyanabban az évben a leányvállalatok teljes forgalma meghaladta a 31 ezer milliárd dollárt, vagyis a világkereskedelmi forgalom közel kétszeresét. E számadatok ismeretében ideje lenne kopernikuszi fordulatot tenni a nemzetközi gazdaság elméletében, megfosztva a nemzetközi kereskedelmet egyeduralkodó szerepétől – természetesen nem tagadva annak megmaradó fontosságát. A meglepetés másik oka az, hogy a fordulat könnyen végre lenne hajtható az elmélet klasszikusainál, beleértve a komparatív előnyök elméletét, ha a kereskedelmet a nemzetközi munkamegosztás egyik formájává értékelnénk át, és ezt a modern felfogású munkamegosztást tennénk az elmélet középpontjává.

Magyarországon Dunning műveit a multinacionális vállalatok elemzésének szakértői gyakran használják és hivatkoznak rájuk,¹ néhány egyetemi szakon tanítják is, mindazonáltal csak ezekben a szűkebb szakmai körökben ismert. A szélesebb szakmai és általános közönség körében való ismertségének egyik fő korlátja, hogy magyar fordításban még egy alpműve sem jelent meg.

A tudomány mai helyzetének paradoxonját az adja, hogy miközben a nemzetközi gazdaságtan még a Dunning előtti világban él, a multinacionális vállalatok elemzői már a Dunning utáni korszakról vitatkoznak. A fő kérdés az, hogy a mai körülmények között mely elméleti meglátások bizonyulnak időállóknak, és melyeket kell módosítani. Jelenleg úgy tűnik, hogy a beruházások motivációinak kategorizálása jól türi az idők változásait. Az eklektikus paradigma is tovább tartja népszerűségét, jöllehet a feltörekvő országok multijainak viharos gyorsaságú növekedése (*UNCTAD* [2006]) kérdéssé teszi, hogy az eklektikus paradigma a nemzetközi beruházások magyarázatával kapcsolatos valóban minden fő kérdést átfog. A probléma az 1980-as évek óta, hogy miként magyarázzuk meg az OLI keretei között a származási ország hatásait. Dunning az 1980-as évek végén úgy gondolta (*Dunning–Corley* [1986]), hogy elég a tulajdonosi előnyöket vállalati tőkespecifikus (*asset specific*) és tranzakcióspecifikus (*transaction specific*) előnyökre bontani, és az utóbbi kategória magában foglalhatja az anyavállalat hazai üzleti és állami környezettel való kölcsönhatását.

Ez a feltételezés jogos lehetett a fejlett országokban, de aligha tartható olyan országok multijaira, mint Kína vagy Oroszország, ahol a hazai környezet (mint például a nyersanyag-kitermelő multinacionális cégeket tulajdonló állam nemzetközi politikai-startégiai preferenciái vagy a tőke „exodusát” kiváltó hazai gazdasági és politikai helyzet (*Liuhto* [2005]) nem csupán a multinacionális cég tranzakcióinak kiegészítő része, hanem külön meghatározó tényezője a nemzetközi beruházásoknak. Ezért nem lenne meglepő, ha a közeljövőben az „OLI” hamarosan egy „H”-val gazdagodna az anyaország (*home country*)

¹ E sorok írója a Közgazdasági Szemle hasábjain 23 olyan cikket talált, amely 1996 és 2008 között valamilyen módon a működőtőke-beruházások vagy a multinacionális vállalatok kérdéseivel foglalkozott (a választás kritériuma némiképp szubjektív volt a több témán átívelő tanulmányok esetében); ezek közül 14 hivatkozott Dunningra.

tényezőjének teljes körű bevonása révén. A feltörekvő országok multijainak stratégiája a beruházás fejlődési útjának elméletét még inkább próbára teszi: e cégek olyan gyorsan terjeszkednek külföldön, hogy a nemzeti jövedelem növekedéséhez kapcsolódó fokozatos tőkeexport hipotézise rájuk egyre kevésbé vonatkoztatható. Ezek olyan elméleti kérdések, amelyeket a tudomány mai és jövőbeli művelőinek Dunning nélkül, de Dunning szellemiségét követve kell megoldaniuk.

Kalotay Kálmán

Hivatkozások

- COASE, R. H. [2004/1937]: A vállalat természete. Megjelent: A vállalat, a piac és a jog. Fordította: *Meszerics Tamás*. Közgazdasági kiskönyvtár, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 53–83. o. Eredeti megjelenés: *The Nature of the Firm*. *Economica*, Vol. 4. No. 16. 386–405. o.
- DUNNING, J. H. [1958]: *American Investment in British Manufacturing Industry*. Allen & Unwin, London.
- DUNNING, J. H. [1977]: Trade, location of economic activity and the multinational enterprise: a search for an eclectic approach. Megjelent: *Ohlin, B.–Hesselborn, P.–O.–Wijkman, P. M.* (szerk.): *The International Allocation of Economic Activity*. Proceedings of a Nobel symposium held at Stockholm. Macmillan, London, 395–418. o.
- DUNNING, J. H. [1988]: The eclectic paradigm of international production: a restatement and some possible extensions. *Journal of International Business Studies*, Vol. 19. No. 1. 1–31. o.
- DUNNING, J. H. [1993]: *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Addison Wesley, Wokingham, Egyesült Királyság.
- DUNNING, J. H.–CORLEY, T. A. B. [1986]: Some historical antecedents to the eclectic paradigm. Megjelent: *Hertner, P.–Jones, G.* (szerk.): *Multinationals, Theory and History*. Gower Press, Farnborough, Egyesült Királyság, 19–44. o.
- HECKSCHER, E. F. [1919]: Utrikeshandelns verkan på inkomstfördelningen: några teoretiska grundlinjer. *Ekonomisk Tidskrift*, Vol. 21. 497–512. o.
- HYMER, S. [1976]: *The International Operations of National Firms. A Study of Direct Investment*. MIT Press, Cambridge, MA.
- KRUGMAN, P.–OBSTFELD, M. [2003]: *Nemzetközi gazdaság. Elmélet és gazdaságpolitika*. Panem, Budapest.
- LIUHTO, K. (szerk.) [2005]: *Expansion or Exodus? Why Do Russian Corporations Invest Abroad?* International Business Press, Binghamton, N.Y.
- OHLIN, B. [1981/1933]: *Interregionális és nemzetközi kereskedelem*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Eredeti megjelenés: *Interregional and International Trade*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- UNCTAD [2006]: *World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development*. Egyesült Nemzetek, United Nations Conference on Trade and Development, New York–Genf.
- UNCTAD [2008]: *World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge*. Egyesült Nemzetek, United Nations Conference on Trade and Development, New York–Genf.